എസ്.എസ്.എൽ.സി പരീക്ഷ - 2019

ഹിന്ദി

പാഠശേഖരം
പുസ്തകങ്ങൾക്കുമപ്പുറം

തയാറാക്കിയത്: **ലേബർ ഇന്ത്യ വിദ്യാഭ്യാസ ഗവേഷണ കേന്ദ്രം**

ഹിന്ദി പാഠപുസ്തകത്തിലെ അഞ്ച് യൂണിറ്റും സമകാലികസമൂഹത്തിന്റെ പ്രശ്നങ്ങളെ വിശകലനം ചെയ്യുന്നതാണ്. ഈ യൂണിറ്റുകളുമായി ബന്ധപ്പെട്ട് കവിത, കഥ, ലേഖനം, പോസ്റ്റർ, യാത്രാവിവരണം, അഭിമുഖം, ഡയറി, സംഭാഷണം, കത്ത്, പ്രസംഗം, തെറ്റുതിരുത്തൽ, കഥാപാത്രത്തിന്റെ സ്വഭാവ സവിശേഷത, ചേരുംപടി ചേർക്കൽ, വാക്യപിരമിഡ് നിർമ്മിക്കുക തുടങ്ങിയ മേഖലകളിൽനിന്നും പരീക്ഷയ്ക്ക് ചോദ്യങ്ങൾ വരാം. അതിനാൽ ഈ മേഖലകളെക്കുറിച്ച് നന്നായി അറിഞ്ഞിരിക്കണം. അതോടൊപ്പം വ്യാകരണസംബന്ധമായ ചോദ്യങ്ങളും ഉണ്ടായിരിക്കും. ഇത്തരത്തിലുള്ള കൂടുതൽ ചോദ്യങ്ങൾ കണ്ടെത്തി അവയുടെ ഉത്തരങ്ങൾ സ്വയം എഴുതി പരിശീലിക്കുക. ഓരോ യൂണിറ്റും പരിചയപ്പെടുത്തിയും വിവിധ മേഖലകളെ ഉൾപ്പെടുത്തിയും തയ്യാറാക്കിയ മാതൃകാ ചോദ്യപേപ്പറും അതിന്റെ ഉത്തരവും ഇവിടെ നൽകുന്നു.

इकाई-1 പാഠഭാഗങ്ങൾ

1. बीरबहूटी (कहानी) പ്രഭാത:

ബേലായും സാഹിലും ഉറ്റസുഹൃത്തുക്കളാണ്. അവർ അഞ്ചാം ക്ലാസ്സിൽ പഠിക്കുന്നു. അവർ ഒരുമിച്ചാണ് സ്കൂളിൽ പോകുന്നത്. പഠിക്കുക, എഴുതുക, കളിക്കുക, പേനയിൽ മഷി നിറയ്ക്കുക തുടങ്ങിയ എല്ലാ കാര്യങ്ങളും അവർ ഒരേ മനസ്സോടെയായിരുന്നു ചെയ്തിരുന്നത്. കണക്കിന്റെ മാസ്റ്റർ ബേലായോട് മോശമായി പെരുമാറിയപ്പോൾ രണ്ടുപേരും ദുഃഖിതരായി. അവരുടെ സ്കൂൾ അഞ്ചാംക്ലാസ്സുവരെയേ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളൂ. അഞ്ചിൽനിന്ന് ആറിലെത്തിയപ്പോൾ രണ്ടുപേർക്കും വെവ്വേറെ സ്കൂളുകളിൽ പോകേണ്ടിവന്നു. ഹൃദയത്തിൽ വേദനയും കണ്ണുകളിൽ കണ്ണുനീരും നിറച്ച് ബേലായും സാഹിലും വിഷമത്തോടെ വിപരീതദിക്കുകളിലേക്ക് പോകുന്നതാണ് കഥ.

2. हताशा से एक व्यक्ति बैठ गया था (टिप्पणी) നരേश സക്സേന:

വിനോദ് കുമാർ ശുക്ലയുടെ '**हताशा से एक व्यक्ति बैठ गया था**' കവിതയ്ക്ക് നരേശ് സക്സേനയുടെ വ്യാഖ്യാനമാണ് ഈ പാഠം. 'അറിയുക' എന്ന വാക്കിന്റെ അർത്ഥം ഈ കവിതയിൽ രണ്ടു മനുഷ്യരുടെ ഇടയ്ക്കുള്ള മനുഷ്യത്വത്തിന്റെ ബോധം ഉളവാക്കുന്നതാണ്.

3. टूटा पहिया (कविता) ധർമ്മവീർ ഭാരതി:

പ്രസിദ്ധ ഹിന്ദി കവി ധർമ്മവീർ ഭാരതിയുടെ ഒരു ചെറിയ കവിതയാണ് '**टूटा पहिया**'. ഭരണവർഗ്ഗം തങ്ങളുടെ അധികാരവും ശക്തിയുംകൊണ്ട് നിസ്സഹായരുടെ ശബ്ദത്തെ അടിച്ചമർത്താനാഗ്രഹിക്കുന്നു. ചക്രവ്യൂഹത്തിൽ അകപ്പെട്ട നിരായുധനായ അഭിമന്യു തകർന്ന രഥചക്രത്തെ അധർമ്മത്തിനും അക്രമത്തിനും എതിരെ സത്യത്തിന്റെ ആയുധമാക്കിയിരുന്നു. ഇന്നത്തെ ഉപേക്ഷിക്കപ്പെട്ടവരും ചൂഷിതരുമായ മനുഷ്യർ തങ്ങളുടെ മൂല്യങ്ങളാകുന്ന ആയുധം കൊണ്ട് ഭരണവർഗ്ഗത്തിന്റെ അധർമ്മത്തിനെതിരായി പോരാടാനുള്ള ആഹ്വാനമാണ് ഈ കവിതയിൽ.

4. बंटी (उपन्यास अंश) മന്നു ഭണ്ഡാരി :

മന്നുഭണ്ഡാരിയുടെ നോവൽ '**बंटी**' യുടെ ആദ്യ അദ്ധ്യായത്തിന്റെ ആദ്യഭാഗമാണിവിടെ പഠിക്കാനുള്ളത്.

इकाई-2 പാഠഭാഗങ്ങൾ

1. ऊँट बनाम रेलगाडी (संस्मरण) सत्यजीत राय :

സത്യജിത്ത് റേയുടെ സിനിമ സോനാർ കെല്ലയുടെ ഷൂട്ടിംഗ് സമയത്ത് നടന്ന ഒരു സംഭവത്തെക്കുറിച്ചുള്ള ഓർമ്മക്കുറിപ്പാണിത്. ഒട്ടകങ്ങളെകൊണ്ടുള്ള ഒരു ഷോട്ടെടുക്കാനായി സത്യജിത്ത് റേ ജയ്സാൽമീറിൽ എത്തി. അദ്ദേഹത്തിന്റെകൂടെ ലാൽമോഹൻ ഗാംഗുലി, ഫെലൂ, തോപ്സേ തുടങ്ങിയവർ ഉണ്ടായിരുന്നു. ആദ്യഷോട്ടെടുത്തപ്പോൾ ഒട്ടകങ്ങളുടെ ടീം വണ്ടി നിറുത്താൻ ശ്രമിക്കുന്നതുകണ്ട് ഡ്രൈവർ വണ്ടി നിറുത്തി. വാസ്തവത്തിൽ ട്രെയിൻ നിറുത്തേണ്ട ആവശ്യം ഇല്ലായിരുന്നു. പക്ഷേ ഡ്രൈവറോട് ഈ കാര്യം പറയാൻ മറന്നുപോയിരുന്നു. രണ്ടാമത്തെ പ്രാവശ്യം വണ്ടി നീങ്ങുന്നുണ്ട്. പക്ഷേ പുകയില്ലായിരുന്നു. പിന്നീട് ബോയ്‌ലറിൽ കൽക്കരി നിറച്ച് ഷൂട്ടിംഗ് തുടർന്നു. അങ്ങനെ മൂന്നാമത്തെ പ്രാവശ്യം രംഗം ശരിയായി ഫിലിമിലായി എന്ന് സജ്ഞയ് ഭാരതി ഈ ഓർമ്മക്കുറിപ്പിലൂടെ വ്യക്തമാക്കുന്നു.

2. सबसे बड़ा शो मैन (जीवनी) गीत चतुर्वेदी :

ചാർലി ചാപ്ലിന്റെ ജീവചരിത്രത്തിന്റെ ഒരു ഭാഗമാണിത്. ഒരു ദിവസം തിയേറ്ററിൽ പാട്ടുപാടിക്കൊണ്ടിരുന്നപ്പോൾ ചാർലിയുടെ അമ്മയുടെ ശബ്ദം തകരാറിലായി. ആളുകൾ ബഹളം വയ്ക്കാൻ തുടങ്ങി. മാനേജർ അഞ്ചുവയസ്സുള്ള ചാർലിയെ സ്റ്റേജിൽ കയറ്റാൻ നിർബ്ബന്ധിച്ചു. ചാർലി അവിടെനിന്ന് പാട്ടുപാടി, കാണികളോടു സംസാരിച്ചു, ഡാൻസ് ചെയ്തു, തന്റെ അമ്മ ഉൾപ്പെടെയുള്ള പല ഗായകരെയും അനുകരിച്ചു. ആളുകൾ അവനെ പണം നല്കിയും കൈയടിച്ചും സ്വീകരിച്ചു. മറ്റുള്ളവരെ ചിരിപ്പിക്കുന്നയാളായ ചാർലി ചാപ്ലിന്റെ ആദ്യത്തെ ഷോ ആയിരുന്നു അതെന്ന് ഗീത് ചതുർവേദി ഈ ജീവചരിത്രഭാഗത്തിലൂടെ വിവരിക്കുന്നു.

3. नीली आसमानी छतरी (फिल्मी गीत) :

കുട്ടികളുടെ സിനിമ 'ബ്ലൂ അമ്പ്രല്ലാ'യിലെ ഒരു ഗാനം '**नीली आसमानी छतरी**'.

इकाई-3 പാഠഭാഗങ്ങൾ

1. अकाल और उसके बाद (कविता) नागार्जुन:

നാഗാർജ്ജുന്റെ ഈ കവിതയിൽ ആദ്യത്തെ നാലുവരികളിൽ ക്ഷാമത്തിന്റെയും തുടർന്നുള്ള നാലുവരികളിൽ അതിനുശേഷമുള്ള അവസ്ഥയുടെയും വർണ്ണനയാണ്. ക്ഷാമം കാരണം വീടുകളിൽ ധാന്യം ഇല്ലായിരുന്നു. അരുകൊണ്ട് അടുപ്പ് അണഞ്ഞു തന്നെ കിടന്നു, കത്തിച്ചിരുന്നില്ല. തിരികല്ലും സങ്കടത്തിലായിരുന്നു, ക്ഷാമകാലത്ത് ഗ്രാമത്തിലെ ഒരു വീട്ടിലും ധാന്യങ്ങൾ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. വയലുകളിലും ധാന്യം ഇല്ലായിരുന്നു. വളരെ നാളത്തെ ക്ഷാമത്തിനുശേഷം വീട്ടിൽ ധാന്യങ്ങൾ വന്നു. അപ്പോൾ അടുപ്പ് കത്തുകയും ചിമ്മിനിയിലൂടെ പുക ഉയരുകയും ചെയ്യാൻ തുടങ്ങി. ആഹാരം ഉണ്ടാക്കുന്ന സന്തോഷത്താൽ വീട്ടിലുള്ളവരുടെയെല്ലാം കണ്ണുകൾ തിളങ്ങി.

2. ठाकुर का कुआँ (कहानी) പ്രേമചന്ദ്:

താഴ്ന്ന വർഗ്ഗത്തിൽ പിറന്നതിനാൽ രോഗാവസ്ഥയിൽ പോലും ഒരു തുള്ളി ശുദ്ധജലം കുടിക്കാൻ സാധിക്കാത്ത ജോഖുവിന്റെ സങ്കടം വ്യക്തമാക്കുന്ന പ്രേംചന്ദിന്റെ കഥയാണ് ഇത്. ജോഖുവും ഗംഗിയുമാണ് ഇതിലെ കഥാപാത്രങ്ങൾ.

3. एक थाल चाँद भरा... (कहानी) അനന്ത ഗംഗോലാ :

ആഹാരത്തിന്റെ വില നമുക്കു മനസ്സിലാക്കിത്തരുന്ന അനന്ത് ഗംഗോലയുടെ കഥ.

इकाई-4 പാഠഭാഗങ്ങൾ

1. बसंत मेरे गाँव का (लेख) മുകേഷ് നൗടിയാൽ:

ഉത്തരാഖണ്ഡിലെ ഹിമാലയപ്രദേശത്തെ വസന്തകാലവും വേനൽക്കാലവും തീർത്ഥാടകപ്രവാഹവും വിവരിക്കുന്ന മുകേഷ് നൗടിയാലിന്റെ ലേഖനമാണ് '**बसंत मेरे गाँव का**' ഇതിൽ ഋതുപരിവർത്തനത്തെക്കുറിച്ചാണ് ലേഖകൻ പറയുന്നത്.വസന്തം പുഷ്പദേവതയുടെ ഉത്സവമാണ്. കുട്ടികൾ പൂക്കളിറുത്ത് ഓരോ വീടിന്റെയും വാതിൽപ്പടികൾ അലങ്കരിക്കുന്നു. ദക്ഷിണയായി കിട്ടുന്ന വസ്തുക്കൾകൊണ്ട് സമൂഹസദ്യ ഉണ്ടാക്കുന്നു. എല്ലാ കാര്യങ്ങളും കുട്ടികളാണ് ചെയ്യുന്നത്.

2. जैसलमेर (यात्रावृत्त) മിഹിർ പാണ്ഡേ :

രാജസ്ഥാനിലെ ജൈസൽമേർ യാത്രയെക്കുറിച്ച് മിഹിർ പാണ്ഡേയുടെ യാത്രാവിവരണമാണ് ഈ പാഠം.

3. जगहों के नाम (कविता) തേജി ഗ്രോവർ :

'**जगहों के नाम**' തേജി ഗ്രോവറിന്റെ കവിതയാണ്. ഏതെങ്കിലും ഒരു സ്ഥലത്തെ അതിന്റെ പേരിലേക്ക് പരിമിതപ്പെടുത്തുമ്പോൾ നാം അതിൽ മാത്രമാണ് ശ്രദ്ധിക്കുന്നതെന്ന് കവയിത്രി ഈ കവിതയിലൂടെ പറയുന്നു.

इकाई-5 പാഠഭാഗങ്ങൾ

1. बच्चे काम पर जा रहे हैं (कविता) രാജേശ് ജോഷി:

പ്രമുഖ ഹിന്ദി കവി രാജേഷ് ജോഷിയുടെ ഒരു ചെറിയ കവിതയാണ് '**बच्चे काम पर जा रहे हैं**' ബാലവേലയിലേക്ക് നമ്മുടെ ശ്രദ്ധയാകർഷിക്കാനുള്ള ശ്രമമാണ് കവി ഈ കവിതയിലൂടെ നടത്തിയിരിക്കുന്നത്. ദരിദ്രരായ കുട്ടികൾ തങ്ങളുടെയും തങ്ങളുടെ കുടുംബങ്ങളിലെയും ബുദ്ധിമുട്ടുകൾ കൊണ്ടായിരിക്കും ബാല്യത്തിലെ സന്തോഷം ഉപേക്ഷിച്ച് ജോലിക്കുപോകുന്നത്. ഇവരുടെ പ്രശ്നങ്ങൾ ഇല്ലാതാക്കാനുള്ള ഉത്തരവാദിത്തം സമൂഹത്തിന്റെയാണ് എന്ന് ഈ കവിതയിലൂടെ കവി പറയുന്നു.

2. गुठली तो पराई है (കഹാനി) കനക ശശി:

തനിക്ക് സ്വന്തം വീട്ടിൽ ഒരു സ്ഥാനവും ഇല്ലെന്നു മനസ്സിലാക്കി പ്രതികരിക്കുന്ന ഗുഠ്ലി ആണ് ഇതിലെ പ്രധാന കഥാപാത്രം. മാതാപിതാക്കളുടേയും സഹോദരങ്ങളുടേയും കൂടെ സന്തോഷത്തോടെ കഴിഞ്ഞുവന്ന ഗുഠ്ലി താൻ പെൺകുട്ടിയായതുകൊണ്ട് സ്വന്തം വീട്ടിൽ അന്യയാണെന്നറിയുന്നു. ഉള്ളിൽ സങ്കടമുണ്ടെങ്കിലും ധൈര്യപൂർവം അവൾ ഇതിനെതിരെ പ്രതികരിക്കുന്നു. ഗുഠ്ലിയുടെ ചിന്തകളും പ്രവൃത്തികളുമാണ് ഈ കഥയിൽ.

3. तुम लड़की हो तुम्हें क्यों पढ़ना है? (കവിത) കമലാ ഭസീൻ:

തനിക്ക് പഠിക്കണം എന്ന് ഉറക്കെപ്പറയുന്ന പെൺകുട്ടിയെക്കുറിച്ച് കമലാഭസീനിന്റെ കവിത.

മാതൃകാ ചോദ്യങ്ങളും ഉത്തരങ്ങളും

Time: 1½hrs. Score: 40

सूचना: 'सबसे बड़ा शो मैन' जीवनी का वह अंश पढ़ें और 1 से 3 तक के प्रश्नों के उत्तर लिखें।

चार्ली को वह अक्सर अपने साथ थिएटर ले जाती थी। उस दिन भी परदे के पीछे खड़ा वह आवाज़ के तमाशे को देख रहा था। माँ और मैनेजर में बहस होते देख वह वहाँ गया। मैनेजर ने चार्ली को माँ के कुछ दोस्तों के सामने अभिनय करते देखा था और वह उसे स्टेज पर भेजने की ज़िद करने लगा।

1. चार्ली अक्सर माँ के साथ कहाँ जाता था? 1
(बगीचा, थिएटर, पार्क)
2. मैनेजर ने क्या देखा था? 2
3. कहानी के इस प्रसंग के आधार पर पटकथा का एक दृश्य लिखें। 4

अथवा

चार्ली को स्टेज पर ले जाने की बात को लेकर माँ और मैनेजर के बीच का वार्तालाप तैयार करें।

सूचना: 'टूटा पहिया' कविता की पंक्तियाँ पढ़कर 4 से 6 तक के प्रश्नों के उत्तर लिखें।

बड़े-बड़े महारथी
अकेली निहत्थी आवाज़ को
अपने ब्रह्मास्त्रों से कुचल देना चाहें
तब मैं
रथ का टूटा हुआ पहिया
उसके हाथों में
ब्रह्मास्त्रों से लोहा ले सकता हूँ!

4. 'अकेली आवाज़' में विशेषण शब्द कौन-सा है? 1
5. टूटा हुआ पहिया क्या कर सकता है? 2
6. ऊपर के कवितांश का सारांश तैयार करें। 4

सूचना: 'जैसलमेर' यात्रावृत्त का अंश पढ़कर 7 से 9 तक के प्रश्नों के उत्तर लिखें।

सोनार किला एक मज़ेदार जगह है। किला होने के बावजूद इसके भीतर बड़ी संख्या में परिवार रहते हैं। इन परिवारों के लिए आने वाले पर्यटक ही उनकी रोज़ी-रोटी है। किले के अंदर एक लाइन से दुकानें सजी हैं।

7. सोनार किला एक मज़ेदार जगह है। क्यों? 2
8. 'अंदर' शब्द का समानार्थी शब्द कविता से ढूँढ़ें। 1
9. आपको भी यात्रा पसंद है न? एक यात्रा का विवरण तैयार करें। 4

सूचना: 'गुठली तो पराई है' कहानी का अंश पढ़कर नीचे दिए प्रश्नों के उत्तर लिखें।

पीछे से बुआ की आवाज़ सुनाई दी, "चौदह की हो गई पर अकल नहीं आई छोरी को।" माँ बोली, "बचपना है दीदी समझ जाएगी।" माँ को बुआ का साथ देता देख गुठली गुस्से के साथ उदास भी हो गई और सीढ़ियों पर बैठ गई।

10. गुठली किस बात को नहीं मानती? सही प्रस्ताव है- 1
- माँ-बाप का घर लड़की का अपना घर है।
- लड़की अपने घर की दौलत है।
- लड़कियों का असली घर ससुराल है।

11. 'उसे' में निहित सर्वनाम कौन-सा है? 1
(वे, यह, वह)
12. गुठली क्यों उदास हो गयी? 1
13. गुठली के उस दिन की डायरी तैयार करें। 4

सूचना: 'बसंत मेरे गाँव का' लेख का अंश पढ़कर प्रश्न 14 और 15 के उत्तर लिखें।

महीनों तक फैले चरागाहों, घने जंगलों और अनजान बस्तियों में भटकने के बाद अपने घर लौटने की खुशी उत्सव का माहौल रच देती है।

14. वह अपने घर लौटता है। ('वह' के बदले 'वे' का प्रयोग करके वाक्य का पुनर्लेखन करें) 1
15. वाक्य पिरामिड की पूर्ति करें। 2

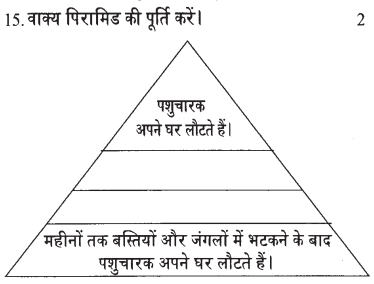

16. पोस्टर तैयार करें। 3
बालश्रम कानूनन जुल्म है। बालश्रम रोकने के लिए एक पोस्टर तैयार करें।

सूचना: कवितांश पढ़ें और 17 से 19 तक के प्रश्नों के उत्तर लिखें।

मेरे गाँव को चीरती हुई।
पहले, आदमी से बहुत पहले से
चुपचाप बह रही है वह पतली-सी नदी
जिसका कोई नाम नहीं;
तुमने कभी देखा है
कैसी लगती है बिना नाम की नदी?

17. कविता का उचित शीर्षक लिखें। 1
18. निम्नलिखित आशयवाली दो पंक्तियाँ चुनकर लिखें। 2
एक बेनाम पतली नदी चुपचाप बह रही है।
19. सही मिलान करें। 3

मनुष्य	गाँव
सरिता	आदमी
देहत	नदी

ഉത്തരങ്ങൾ

1. थिएटर।
2. मैनेजर ने चार्ली को माँ के कुछ दोस्तों के सामने अभिनय करते देखा था।
3. **(क) सीन-1**
(एक थिएटर के पर्दे के पीछे। समय रात 8 बजे)
(एक स्त्री और उसके मैनेजर के बीच बातें हो रही है। साथ एक छोटा लड़का खड़ा है।)

स्त्री : मैं क्या करूँ?
मैनेजर : क्या हुआ?
स्त्री : मेरी आवाज़ फूट गयी।
मैनेजर : अब इन लोगों को कैसे संभालें।
स्त्री : पता नहीं।
मैनेजर : एक उपाय है।
स्त्री : क्या है?
मैनेजर : चार्ली को स्टेज पर ले जाऊँ?
स्त्री : पाँच साल का बच्चा वहाँ जाकर क्या करेगा?
मैनेजर : उसको आप के दोस्तों के सामने कुछ अभिनय करते देखा हूँ।
स्त्री : मुझे डर है।
मैनेजर : कोई बात नहीं, मैं उसे ले जाऊँ।

(दृश्य समाप्त)

(ख) चार्ली की माँ : गा नहीं पा रही हूँ साब।
मैनेजर : क्यों, क्या हुआ? तुम्हारी आवाज़ फटकर फुसफुसाहट में बदल गयी है। तुम अब न गा सकती हो।
चार्ली की माँ : पहली बार मुझे ऐसा अनुभव हो रहा है। मुझे एक और अवसर दीजिए।
मैनेजर : देखो, थियेटर दर्शकों से भरा है। लोग चिल्लाने लगे हैं। कहीं-कहीं से म्याऊ-म्याऊ की आवाज़ भी निकल रही है।
चार्ली की माँ : तो मुझे क्या करना चाहिए?
मैनेजर : जल्दी स्टेज से हटो और बेटा चार्ली को स्टेज पर भेजो। तुम अक्सर उसे अपने साथ थियेटर ले आया करती हो।
चार्ली की माँ : वह बहुत छोटा है, सिर्फ़ पाँच साल का बालक। वह इतनी बड़ी भीड़ को कैसे झेल सकेगा?
मैनेजर : डरने की कोई बात नहीं। मैं ने चार्ली को तुम्हारे कुछ दोस्तों के सामने अभिनय करते देखा है।
चार्ली की माँ : वह तो उसका तमाशा होगा। उसने आज तक किसी स्टेज पर कोई भी कार्यक्रम नहीं दिखाया है।
मैनेजर : जो भी हो, मुझे दर्शकों का ख्याल रखना है। कार्यक्रम नहीं होगा तो दर्शक बिगडेंगे।
चार्ली की माँ : तो मैं क्या करूँ?
मैनेजर : तुम चुप रहो। मैं किसी तरह उसे स्टेज पर ले जाऊँ।

4. अकेली।
5. निहत्थे अभिमन्यु ने रथ के टूटे पहिए को हथियार बनाकर महारथियों के ब्रह्मास्त्रों से लोहा लिया था। शासक वर्ग जब आम जनता के अधिकारों को ब्रह्मास्त्रों से कुचल डालना चाहें तो उनसे लोहा लेने में मानव मूल्य रूपी टूटा पहिया काम आएगा।
6. हिंदी के प्रमुख कवि धर्मवीर भारती की एक छोटी कविता है 'टूटा पहिया'। इसमें अभिमन्यु और टूटे पहिए के प्रतीक से कवि मानवमूल्यों की प्रधानता हमें समझाते हैं। यह जानते हुए भी उन महारथियों ने अपने ब्रह्मास्त्रों से अभिमन्यु की अकेली निहत्थी आवाज़ को कुचल डालना चाहा। उस वक्त अभिमन्यु ने अपने रथ के टूटे हुए पहिए को हथियार बनाकर ब्रह्मास्त्रों से लोहा लिया था। रथ का टूटा हुआ पहिया मानव-मूल्यों का प्रतीक है। शासक वर्ग अपने अधिकार और शक्ति का दुरुपयोग करके आम जनता को कुचल डालना चाहता है। शासकों के अधर्म और अत्याचारों को अनदेखा करनेवाले मुसाहब उनका समर्थन करते हैं। तब मानव-मूल्य एक ऐसा हथियार है, जिसके सहारे अकेला निहत्था मानव ब्रह्मास्त्रों का सामना कर सकता है।
7. किला होने के बावजूद इसके भीतर बड़ी संख्या में परिवार रहते हैं।
8. भीतर।
9. **तिरुवनन्तपुरम यात्रा**
पिछले सोमवार को मैं तिरुवनंतपुरम पहुँची। वहाँ मैं ने म्यूज़ियम, हवाई अड्डा, कोवलम का सागर तट आदि देखे। साढ़े बारह बजे मैं ने भोजन किया। फिर दो बजे तक पद्मनाभपुरम महल देखा। साढ़े तीन को मैं कन्याकुमारी में आई। कन्याकुमारी भारत के बिलकुल दक्षिण में है। यह तीन सागरों का संगम स्थान है। समुद्र के बीच चट्टान पर विवेकानंद स्मारक है। इसे देखने के बाद मैं ने कुमारी देवी के मंदिर के दर्शन किये। शाम को मैं ने गाँधी स्मारक भी देखा। इसके बाद सूर्यास्त का दृश्य देखने केलिए सागर के तट पर पहुँची। मैं सायं सात बजे तक कन्याकुमारी में थी। इस के बाद अपने घर की ओर लौटी। ठीक बारह बजे मैं घर वापस आई।
10. लड़कियों का असली घर ससुराल है।
11. वह।
12. दीदी की शादी के कार्ड पर अपना नाम न छपा देखकर गुठली बहुत उदास हो गयी।
13. **तारीख,**
आज मेरेलिए खुशी का दिन था। दीदी की शादी की तैयारियाँ हो रही थीं। घर मेहमानों से भरा था। सारे चचेरे-ममेरे भाई-बहन आये। इसी बीच शादी के कार्ड छपकर आए। मैं ने बहुत उत्सुकता से कार्ड हाथ में ले लिया। कार्ड देखकर मुझे दुःख और निराशा हुई। कार्ड में सिर्फ़ मेरा नाम नहीं था। भइया और उनके छोटे-से बेटे का भी नाम छपा था। मैं ने ताऊजी से शिकायत की। तब उन्होंने कहा कि अपने घर की लड़कियों के नाम कार्ड पर नहीं छपते। मैं रोने लगी तो बुआ ने डाँट कर कहा कि शादी के घर में ऐसी मनहूसियत मत फैलाना। मैं मानने को तैयार नहीं थी। आखिर माँ ने अपने हाथ से कार्ड में मेरा नाम लिख दिया। क्या शादी के कार्ड में नाम छपवाने की बात में ऐसा विवेचन ठीक है? क्या लड़की का अपने जन्म-घर में कोई अधिकार नहीं? बड़ी हो जाने पर मैं इसके विरुद्ध आवाज़ उठाऊँगी।
14. वे अपने घर लौटते हैं।
15.

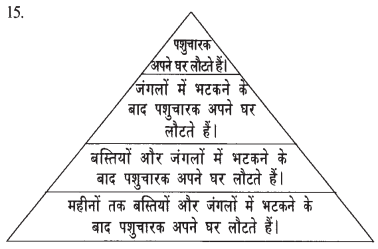

16.
बालश्रम रोको,
बच्चों को पढ़ने का अवसर दो।
बालश्रम कानूनन अपराध है।
हम सब मिलकर बालश्रम के विरुद्ध काम करें।
बाल सेवा समिति

17. बहती नदी।
18. चुपचाप बह रही है वह पतली-सी नदी
जिसका कोई नाम नहीं।
19.

मनुष्य	आदमी
सरिता	नदी
देहत	गाँव

ലേബർ ഇൻഡ്യ
വിദ്യാഭ്യാസ മാസികകൾ ഓൺലൈനിൽ
ബുക്കുചെയ്യുന്നതിനായി സന്ദർശിക്കുക
എല്ലാമാസവും കൃത്യമായി പോസ്റ്റൽ/കൊറിയർ
ആയി നിങ്ങൾക്ക് ലഭിക്കുന്നു
www.labourindia.com

വിവരങ്ങൾക്ക്: മാർക്കറ്റിംഗ് മാനേജർ, ലേബർ (ഇൻഡ്യ) പബ്ലിക്കേഷൻസ് ലി. മരങ്ങാട്ടുപിള്ളി, കോട്ടയം - 686 635 Tele: - 04822-251066, 251466, Fax: 91-4822-252766 Email: marketing@labourindia.com